List 49. **NOVICE** Tečaj XLVIII.

gospodarske, obrtniške in národne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemaje za celo leto 3 gld. 40 kr. za pol leta 1 gld. 70 kr. za četrt leta 90 kr pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrt leta 1 gld. 10 kr.

V Ljubljani 3. decembra 1890.

Obseg: Kako trgati in vlagati sadje v zaboje. — Petero poglavitnih reči, ki so potrebne novemu vrtu. — Močena jabolka. — Razne reči. — Vprašanja in odgovori. — Zemljepisni narodopisni obrazi. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Kako trgati in vlagati sadje v zaboje.

Sadjarji pogosto tožijo, da ne morejo svojega sadja spraviti v denar. Vsled tega zanemarjajo sadjarstvo, manj vredne sorte pa kar po slepi ceni prodajajo, o posebno dobrih letinah jim celo brezkoristno strohne. Zviti trgovci pa to porabijo sebi v dobiček. Oni kupijo sadje od sadjarja ter mu plačajo, koliko se jim zdi, občinstvu pa to nič ne hasni, ker ceno potem določujejo tržci, kakor sami hočejo. Bi li ne dalo se tukaj pomagati? Mislimo, da se da pomagati. Dobra roba ima sebi primerno ceno; vendar ne smemo čakati, da jej nastavi ceno tržec, marveč sadjarji sami se morajo potruditi, da pridejo s kupci v dotiko. Kmalu se bodo prepričali, da je možno dobiti vrlih cen dobri robi. Naj posnemajo sadjarje ob Renu, na Avstrijskem itd., ki pošiljajo sadje v zabojčkih po pošti na ogled.

Ako pa naši sadjarji želijo dobre cene, morajo zavedati se tudi svoje dolžnosti; dolžni so namreč sadje brez vsake hibe dopošiljati. V tem oziru so dolžni 1.) razumno ravnati pri izbiranji sadja, 2.) pri shranjevanji in 3.) pri vlaganji v zaboje, katere potem odpošljejo.

Pri nas navadno drevesa otresejo, sadje pa pomečejo ne voz, da ga doma v kleti nakopičijo. Tako ravnati je silno napačno. Kar se ni skvarilo uže na drevesi, skvari se v kleti. Ljudje se pa potem jezijo, da jim tržci obetajo slabe cene, ker je sadje mnogovrstno oškodovano.

Sadje hoče, da ga varujemo in opazno z njim ravnamo, kakor z jajcem. Razumen sadjar toraj ne bode dreves otresaval, marveč utrgal bode vsak sad posebe ter ga varčno položil v košano, katera je s prtom pokrita. Kadar je polna, položi se sleharni sad varčno na voz na slamo; kadar je ena plast polna, pokrije se s slamo, na katero se polaga druga plast sadežev in tako dalje. Na gornjo plast, pokrito seveda zopet s slamo, denejo se deske, ki se trdno privežejo k vozu, da sadeži ne drgnejo drug drugega. Ko je voz domov pripeljan, odbrati je jabolka previdno, in sicer zelo nepokvarjena vkupe, na dalje malo skvarjena in naposled hudo oškodovana vkupe. Prva se posebe odpošljejo in posamezna prodajajo, druga pojedo doma, tretja prodado za tolčenec, ako doma ne delajo tolkle. Vsled tolike marljivosti so nekatere okolice zaslovele daleč po sveti, na pr. okolica mesta Bozen na Tirolskem. Vendar to ni še zadosti. Treba tudi o pravem času sadu iti pobirat. Jagodičast sad treba pobrati, kadar je popolnoma dozorel, drugače je pri koščičastem in peškatem sadji, to dozoreva tudi pozneje po shrambah. Kdor hoče koščičast sad na prodaj pelati, ne sme čakati, da mu na drevesu popolnoma dozori, ampak mora ga poprej obrati, sicer bi na mesto, kamor je namenjen, došel že ves pokvarjen. To znajo ogrski kmetovalci prav dobro ter se ravnajo tako, kedar pošiljajo slive v severno Nemčijo, takisto delajo kmetovalci v Torinskem gozdu, kateri svoje sadje pošiljajo sveže v Holandijo, na Švedsko in Angleško. Sadje obirajo, kedar začne barvo dobivati, dobro vedoč, da bode dozorelo, kedar pride na določeno mu mesto. Pri peškatem sadji moramo razločevati poletnji sad od zimskega sadu. Prvega je treba kolikor mogoče rano obrati, ako hočemo, da ostane poraben in trpežen; dozoreli strati se kmalu. Zimski sad pa naj ostaja kar mogoče dolgo na drevesu.

Kar se dostaje shranjevanja, vemo, da še celo žlahten sad hranijo po kleteh. Toda ravno kleti sodijo najmanj za shrambo žlahtnemu namiznem sadju. Zatoraj shranjujejo sedaj žlahtni sad, koder ga prideljujejo veliko

ZEITUNGS-STEMPEL

za prodaj po suhih, nezmraznih izbah in dvoranuh. Vsaka klet daje sadju neprijeten duh.

Tudi zastran vlaganja v zaboje nahajamo še mnogo pomankljivega. Po sadnih trgih velikih mest zapazimo pogosto veliko sodov, natlačenih z jabolki. Ljudje so jih nametali v sod, zavečili ga in zabili. Nasledke takšnega napačnega ravnanja vidimo, kedar sod odpremo; polovica sadja je skvarjena; za slabo sadje pa ni kupcev, ko bi jabolka Bog vedi kako po ceni ponujali. Tirolski sadni tržci dajejo pa lep vzgled. Kar je namiznega sadja, ovijejo sleharno jabolko, vsako hruško prav opazno v svilnat papir — Seidenpapier. Tako ovitih jabolk vložijo po 50, 100 ali 250 vkup v posebne zaboje na trdno, da jih nič ne pregane. Cenejše sadeže vlagajo tudi v sode, ki so pa za četrtinko manjši od naših.

Petero poglavitnih reči, ki so potrebne novemu vrtu.

Vrte si napravljajo dandanes ljudske šole posebno zato, da se šolska mladina v njih drevesnicah uči sadjereje. Vrte pa imajo ljudje sploh prav radi; to se vidi po tem, da marsikdo peščico svoje zemlje za to obrne, da si napravi vrtec. Ali vsakdo ne gleda na to, ali je tudi kraj, kjer ga naredi, vrtnarstvu ugoden.

Pet poglavitnih reči je, ki so neobhodno potrebne, ako hočeš, da se ti dobro izponaša vrtec, in to so: zrak, svetloba, toplota, voda in varnost.

Izpregovorimo o vsaki besedici.

Zrak, to je dober zrak je prvi pogoj rastlinskemu življenju. Kakor človek brez dobrega (čistega) zraka in če se stanovališča njegova vsak dan ne prezračijo, začne hirati in bolehati, tako se godi tudi vrtnim rastlinam, ako so v slabem ali pa v zaprtem (zaduhlem) zraku. Blizu gnojišč, med hlevi, za visokimi zidovi ne delaj vrtov. Ako ima vrt tvoj tako lego, pa ti drevesa in druga zelišča ne rastejo veselo, iskal bodeš drugih vzrokov, ki so jim škodljivi, a tega ne veš, da pomankanje čistega zraka je prva ovira veseli in zdravi rasti.

Svetloba pa je tudi potrebna, pa ne samo cvetlicam, temuč tudi drevju. Ali tu ne mislimo popolne teme, ampak tiste zapreke, ki delajo, da je vrt tvoj v senci. Senca je sicer povsod, tiste sence pa, ki se spreminja po dnevi, ne mislimo, ampak bojimo se tiste sence, katera je skoro celi dan na našem vrtu. Navaden pregovor veli: „senca mori“, to je, senca zatira in kvari rastlino, ki stoji v senci.

Da vrt potrebuje dosti in pripravne vode, tega menda ni treba šele dokazovati. Brez vlage trpijo rastline žejo; njih žeja je suša suša pa tudi, kakor senca, mori rast. So letine, v katerih ni treba veliko prilivati; so pa tudi take, da nebo ne priliva, kolikor je treba, — tedaj mora pomagati človek. Treba toraj, da je na vrtu vodnjak, kapnik ali da kak potok ni daleč od njega. Čas je kapital vsakemu človeku; kjer ni vode blizu, rado se zanemarja prilivanje.

Brez toplote ni življenja v rastlini. Brez toplote vse otrpne. Najbolj naravno in najcenejšo toploto daje nam solnce. Solnce ima s svetlobo in toploto svojo toliko moči do rastlinstva in živalstva, da je vse mrtvo ondi, kjer ni solnca. Ako imaš cvetlice v loncih, lahko jih prenašaš sem ter tja, da jim je svetlo in toplo; a druga je z vrtom, njega ne moreš prestavljati, toraj glej, kadar nov vrt napravljaš, da ga naredi na prisojnem kraji.

Naposled še priporočamo varnost. Če je vrt blizu hiše, dobro! Sicer je pa ograja potrebna, pa tudi še varuha potrebuje vrt, kadar so pridelki v nevarnosti, da jih ne ukrade tat; pa tudi zavoljo živine je treba vrtu meje.

Močena jabolka.

Močenje jabolk v Avstriji menda ni znano, pač pa je v Rusiji jako razširjeno. Vsako trdo in kislo jesensko ali ozimno jabolko se da porabiti v to. Močijo se jabolka tako le: Na dvajset litrov vode jemlje se pol kozarca soli; voda naj dobro zavre in se potem ohladi. Vsako jabolko posebe treba je dobro obrisati s čisto, suho cunjo in naložiti jabolk v sodček do vrha; potem pa naliti na nja gori omenjene slane vode toliko, da so pod vodo; vrhu njih naj se položi dno, in na dno kamen, ki bi jih tiščal v vodi. Sodček se postavi v ledenico, kadar pa začne prihajati mraz, v hladno klet. Drugi devajo v vodo, adar vre, še funt rženega sladu (Malz) ali pa pšenične moke, kar daje jabolkom sčasoma bolj kisel ukus; ali pa nekoliko sladkorja ali medu, če hote bolj sladkih; pridevajo še nekateri estragona, janeža, muskata i. t. d. Močena jabolka drže se skoraj celo leto in nazadnje delajo se prozračna, kakor da so iz stekla. Dobra so s pečenko, ali jako ukusna so tudi brez nje. Nekateri imajo rajši močena, nego sveža. Kdor nima shrambe, kjer bi sadje ne gnilo, naj poskusi močiti. Ravno tako se močijo tudi pozne in trde jesenske hruške.

H—k.

Razne reči.

* **Turščica zobanje za konje.** Pariška družba za vožnjo z omnibusi, ki ima nad 10.000 konj, pričela je uže l. 1874. poskušati krmiti jih s turščico. Konji so dobivali, kadar so se počasi te krme navadili, na dan po 3 k/g turščice, 5 k/g ovsa ter nekaj sena in slame in 1 k/g otrobov ali pa korenja. Ob tej krmi bili so konji prav dobro rejeni in so še nekoliko več delali nego poprej. Družba je zaradi tega, ker je nekaj ovsa nadomestila s turščico, prihranila pri vsakem konji na leto 48 frankov. Po izkušnjah imenovane družbe je najbolje

dajati konjem strte turščice, in sicer se prav dobro sponese, če se zrnje ob enem s storžem zdrobi. Zdrobljena turščica, koji so primešani zdrobljeni storži, je toliko tečna kot oves, S tako zmesjo je mogoče pri konjih $^1/_5$ ovsa nadomestiti.

* **Kravam mleko pregnati.** Ako hočemo kravam, kojih ne mislimo več mlesti, mleko pregnati. skuhajmo orehovega listja ter jim potem z orehovko na dan najmanj 4 do 5krat umivajmo vime vsaj po 5 minut dolgo. Ako hočemo še prej uspeh doseči, dajmo kravi zjutraj in zvečer kake $^3/_4$ litre te vode piti. To sredstvo je pa le tedaj rabiti, kadar krave sploh ne mislimo več mlesti, na priliko, ako jo hočemo opitati, kar gre dosti hitreje, če je ne molzemo.

* **Tudi čisti zrak pomnožuje mleko.** Zakaj dajejo krave po planinah in sploh po pašnikih več mleka? Temu so razni vzroki. Pravijo, da vsled izvrstne krme. Samo krma pa tega ne stori ni na planini niti ne v hlevu, ampak sveži zrak. Zato naj se zidajo tudi po dolinah in ravninah le taki hlevi, skozi katere kroži neprenehoma nepokvarjen, zdrav in svež zrak. Glede prezračevanja naredili so zanimive poskuse v frankobrodskem zavodu za zdravljenje z mlekom. V vzorno zidanem hlevu imenovanega zavoda imajo vedno po 80 švicarskih krav, katere posebno dobro krmijo. Te krave dajale so povprek v l. 1877. po 3700 litrov, v l. 1878. ravno tako po 3700 litrov in v l. 1878 po 3618 litrov mleka. V l. 1880. naredili so pa v hlevu posebno prezračevanje. Po tej naredbi molzle so krave povprečno v l. 1880. po 4040 litrov, v l. 1881. po 4152 litrov in 1882. po 4345 litrov mleka. Boljše prezračevanje naredilo je toraj pri tistih kravah, da je povprečno vsaka ob isti krmi dajala na leto po 483 litrov več mleka. Torej: Kdor daje živini slabega zraka, ta si sam prazni žepe!

* **Kako zéleni vzrediti debele korenine?** Znano je, da po mestih sploh pridevajo mesu zéleno zato, da je juha bolj okusna, pa meščani tudi koreninо od zélene, kuhano in zabeljeno z oljem in jesihom, zelo radi mešajo med krompirjevo, pesno in drugo zéleno salato, zato se tudi debele zéleno korenine prav dobro plačujejo. — Pa zélene ima pod zelenjavo svojo brezštevilno tankih koreninic, a sama od sebe vzredi prav droben koren. Kdor si hoče pa vzrediti debelo korenino, naj ravna tako le: V drugi polovici meseca avgusta odkoplje naj krog in krog vsake zélene prst, obtrga vse stranske koreninice ter pusti samo srednji glavni koren, potem pa zéleno zopet obsuje z gnojno kompostno prstjo. Za daljno gnojenje nameša se v posodo med vodo pepela in saj ter s to redko mešanico zélena zaliva ves mesec september vsak teden po enkrat, in tako se zélena nenavadno debeli, nima rjavih lis in je prav lepo belega in okusnega mesa.

* **Kako mah odpraviti s sadnih dreves.** Sadno drevje se mahu najbolje očisti, če se iz navadnega pepela precej močen lug skuha, na 10 litrov tega luga $^1/_4$ kilo karbolne kisline pridene in to še enkrat dobro prekuha, ta lug naj se potem še gorak z navadno metlo namaže na debla, z mahom obraščena. V malo dneh odpade — kakor poroča „Der Obstgarten“ — popolnoma ves mah in se nič več ne prikaže. Ni se treba bati, da bi lug drevesu škodoval, marveč še celo mrčes v tako omita debla ne poklada svoje zalege.

Vprašanja in odgovori.

Drugi odgovor na 223. vprašanje. Naši gospodarji trdijo, da konjem, katerim se nastilja z ajdovo slamo, noge otečejo.

Vprašanje 226. Zelo ste ustregli s popisom, kakšen naj bode kotel za žganje, a ugodili nam bodete še posebno, če tudi naznanite, kje je dobiti take kotle? Vprašal sem pri kotlarji v Ljubljani, pa ne izdeluje takih. (M. P., župnik na V.)

Odgovor: Pravilno sestavljen žganjarski kotel kupite pri „Administration Weinlaube“ v Klosterneuburgu pri Dunaji, a žal, da ima ta tvrdka neizrečeno visoke cene. Prejšnja vinarska šola na Slapu je imela dober in pravilen žganjarski kotel, ki je bil v Gorici narejen, a pri katerem kotlarju, ne vemo. Morda nam sporoči gosp. vodja Dolenc ime tistega goriškega kotlarja, ali pa nam kedo izmed c. čitateljev naših naznani kakega kotlarja, ki izdeluje dobre žganjarske kotle, ali ki si upa po obrisu narediti tak kotel.

Vprašanje 227. V vinogradu svojem imam prav lepe trte, katerih listje je bilo še o pričetku meseca oktobra lepo zeleno. Trte v sosedovem vinogradu so bile pa uže pomladi, ko so obzelenele, blede in niso skoraj nič poganjale. Šla sva s sosedom gledat, če je morda trtna uš, a dobila nisva ničesar drugega, nego da so korenine popolnoma suhe, živali pa ni bilo nobene zapaziti. Kaj je vzrok, da te trte hirajo, dasi so do letos vedno dobro rasle? (J. E. v Š. na Primorskem.)

Odgovor: Trte bi si morali sami ogledati, da bi mogli povedati, zakaj se suše. Vzrokov je lahko več, a na dva Vas posebno opozorimo. Ako je te trte več let zaporedoma napadala strupena rosa in so pred časom izgubile listje, vpliva to tako slabo na trto, da se posuši. Drugi vzrok je pa prav lahko trtna uš. Ne iščite pa trtne uši nikdar po suhih trtah, ampak po bližnjih še dobro rastočih, kajti trtna uš popusti trto, predno se popolnoma posuši. Kdor ni vajen trtne uši iskati, pa je tudi ne bode našel, glejte raje na korenine, če imajo kaj oteklin t. j. bunčič, ki se narede po drobnih koreninah vsled ušinega pika. Te otekline so včasi majhne kakor proseno zrnje, včasi pa tudi debele kakor grah. Ako najdete take otekline po še živih bližnjih trtah, bodi vam znamenje, da je v vinogradu trtna uš.

*

Drugi odgovor na 226. vprašanje. Žganjarske kotle s pravilno hladilno cevjo izdeluje kotlar Kolarič v Gorici tik jezuvitske vojašnice.

Poučne stvari.

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

201.

Potrebe človeškega življenja. Opojne pijače in dražila. Tobak; njegova domovina.

Človeka ni naučila edino le kultura, kako si hoče vzdržati življenje, in kako osladiti; ta težnja je starejša od vsake kulture. Ona je globoko vsajena v najnižjem divjaku, kakor v najnaprednejšem Evropejcu. In tu nahajamo najzanimivejši pojav človeškega razvoja, da je namreč človek v najraznejših krajih sveta vselaj in povsodi segal gotovo za istimi sredstvi, s katerimi hoče vzdržati in osladiti življenje. Ne divjaštvo, ne kultura ni mogla spremeniti narave človeške, ona je v vseh odnošajih življenjskih ostala ista. Bila so od nekdaj, in ostanejo tudi naprej tri sredstva, s katerimi človek zadovoljava svoje naravne potrebe in poželjenja.

Prva skrb človeku je v tem, da vzdrži lastno telo, da čim dalje uživa zemeljske slasti. V ta namen sega po hrani, prvo mesto v hrani pa imata dandanes kruh in meso. Z mesom si gradi človek telo, a s kruhom si napravlja životno toplino. Če pregledamo vso najraznovrstnejšo živalsko in rastlinsko hrano, katera pri raznih zaostalih narodih nadomešča naš kruh in naše meso, najti hočemo povsodi divno sličnost v kemijskem sestavu. Povsodi je človek našel hrano, katera mu gradi telo, in hrano, katera mu napravlja životno toplino. In jedno ter drugo hrano jemlje človek v istej razmeri, v katerej mi jemljemo kruh in meso. Človek ni znal, od česa je sestavljena jedna in druga hrana, ali vendar je pogodil, koliko mu treba jednega in drugega. Kjer podnebje zahteva, da človek manj ali več jemlje jedne ali druge hrane, ondi je človek vslelaj zadel pravo mero. Naša moderna znanost o hranjenju telesa ni v bitnem nič novega našla in napravila, temveč je samo jasno in znanstveno izrekla ono, česar se najzadnji divjak drži, če tudi ne zna, zakaj.

Pa tudi sitemu človeku pridejo težki dnevi, tudi njega obidejo nemile misli, katerih bi se rad otresel divjak kakor naobražen človek. Da si ima človek dosta vsakdanje hrane, vendar v nevolji in togi išče sredstev, s katerimi bi mogel razgnati skrbi, in si ujasniti dneve življenja. To sredstvo je našel človek v opojnej pijači, in če se ozremo po širokem svetu, ne bodemo našli ne naroda ne plemena, kateri ne bi poznaval kakoršne koli opojne pijače. Kakor pa so te pijače različne, vendar imajo ne samo jednako delovanje, temveč je tudi v njih vseh jedno isto kemijsko telo, katero človeku srce razveseljuje in skrb preganja. Divjaki in naobraženi narodi, vsi znajo prirejati opojne pijače. Našli so jih v soku palme in aloje, v medu in sladornem trstu, v grozdju in sladkem ovočju, v ječmenu in kobiljem mleku. Povsodi tu so bili sladki sokovi, ki so morali povreti, da se je v njih napravil alkohol, ta obliž na človeško togo in nevoljo.

Človek se ni zadovoljeval s samo hrano in opojno pijačo, temveč je hrepenel tudi še po tem, kako bi povečal svoje čutilno in telesno veselje in uživanje, zato je našel še narkotična ali omamljiva dražila. In tudi tu nahajamo isti zanimivi pojav, da vsak kraj in vsak narod ima svoja narkotična dražila, in da človek ni slučajno tu ali tam posegel za takim sredstvom, temveč da je to poželjenje občno, da je v samej naravi človeškej. V Sibiriji je imel človek od nekdaj mušnico kot narkotično dražilo, a v severnej Evropi je segal po hmelju. Vzhodni narodi so si priljubili opij in konopljo, a betel se je udomačil od nekdaj po južnej Aziji. Perje od koke v peruvanskih krajih je največje uživanje ne samo domačinom temveč tudi mnogim doseljnikom, in tobak je bil davno pred Kolumbom daleč po Ameriki najljubše narkotično dražilo. Podobnih dražil je mnogo, a vsako dražilo je od druge rastline, kakor so tudi razne opojne pijače od raznih rastlin. Vse opojne pijače pa imajo v sebi isti alkohol, kateri opija, dočim ima vsako narkotično dražilo drugačno telo v sebi. Vse opojne pijače delujejo jednako na človeško telo, a vsako narkotično dražilo ima svoj učinek. Tobak in opij, koka in betel, konoplja in hmelj omamljajo vsi človeško telo, ali vsak na svoj način, da si jim je svrha ista.

Mej vsemi narkotičnimi sredstvi ima danes prvo mesto tobak. On je po svetu najbolje razširjen. Ni nam jed ne pijača, ali vendar ponuja človeku užitek, da si namišljen. Tobak si je ugladil pot v siromašno kočo in velikaško palačo. V njem jednako uživa prosjak kakor okronana glava, utrujen delavec kakor postopač. Vsak veruje, da je v tobaku našel izreden užitek, in v tej veri ga uživa. Ni ga kraja, ni je zemlje, kjer se tobak ni udomačil. V Ameriki je tobak od severa pa do juga postal najzvestejši drug starih in mladih, in to v tolikej meri, da se tujcu kar gnusi. V Evropi je od ledenih krajev pa do solnčnih ravnin toplega juga postal tobak v vseh slojih stanovništva največja naslada, katerej se nobeden noče odpovedati. Turki, Perzijanci in Arabci so postali tako strastni kadilci, da se morejo s samimi Američani meriti. V Indiji kade ženske prav tako kakor možaki. Dalje na vzhodu v Aziji se privajajo otroci obojega spola preje na tobak, kakor na navadna dela. V Kitajskej in Japonskej je poraba tobaka tako zelo rzširjena, da so vse do najnovejšega časa mislili, da je bil tu tobak poznat davno pred odkritjem Amerike. Kitajci na poseben način tobak prirejajo, in lule so jim tako velike, da niso hoteli verovati, da je tudi le sem tobak z Amerike prišel. Glasoviti prirodoslovec Pallas

je nabral cel venec dokazov, s katerimi je hotel dokazati, da je v Aziji bil od nekdaj tobak doma, in da so ga Kitajci kadili pred odkritjem Amerike. Mnogi so mu pritrdili. No natančnejše proučavanje kitajskih spomenikov pa je pokazalo, da je le sem prišel tobak ob istem času, kakor v Evropo, ali da se je tu izredno brzo razširil. Kitajska kakor vsa ostala azijska imena za tobak dokazujejo, da je prišel z Amerike, ker se v vseh teh imenih nahaja koren ameriške besede „petum“ ali „tabak“. Samo Arabci imajo za tobak posebno besedo in ta je „dohan“, kar znači dim, in to ime je prišlo po Turkih k Srbom, Hrvatom, in od poslednjih tudi k nam Slovencem.

Prava domovina tobaku je Amerika. De Candolle navaja, da je okoli 50 vrst samoraslega tobaka, ena vrsta raste v Avstraliji, ena v Novej Kaledoniji, vse ostale pa so doma v Ameriki. Od vseh mnogih vrst so vzgajali v Ameriki samo dve, in zato sta se ti vrsti najbolje razširili. Za odkritja Amerike je bila poraba tobaka že daleč razširjena. V južnej Ameriki do takrat tobaka niso kadili, ali so ga zato zvečili in v nos vsipali, samo v Uruguaju, Paraguaju in v okolici La Plate ni bil poznat. V severnej Ameriki je bilo kajenje razširjeno od Paname in Antiljskega otočja vse do Kanade in Kalifornije. Ko je 1492. l. došel Kolumb na Kubo, našel je Indijance, ki so zvito perje kadili, kakor mi dandanes cigare kadimo. Oviedo, ki nam je prvi popisal tobak, pripoveda, kako so domačini na St. Domingu dim tobakov vlekli skozi cevi v nos. Tudi v Kanadi so našli divjake, ki so na cev vlačili dim, in ga na usta in nos spuščali tako, da so od tega se omamljali. Ko je 1519. l. došel Kortez v Mehiko, bilo je tu kajenje in njuhanje povsodi v navadi. Cesarski dvorniki so se po jedi radi omamljali s tobakom. V prostorih grobovih mehikanskih kakor tudi v mogilah po Zedinjenih državah so našli veliko množino lepo izdelanih lul, kar priča, da je kajenje bilo v Ameriki od prostorih časov v navadi. Divja plemena v severnej in južnej Ameriki niso šla ne na vojsko ne na lov brez tobaka, ker jim je on pomagal, da so mogli laglje in dalje časa prenašati žejo in glad. Naprednejši in kulturni narodi ameriški so nahajali v tobaku finejše dražilo. Pri samem bogoslužju, kakor tudi pri državnih poslih in vseh važnejših svečanostih je moral biti tobak. Tobak je pri vseh slovesnih dogodkih bil znak izmirjenja in miru. Kedar je neprijatelj neprijatelju ponudil gorečo lulo, tedaj se je izkadilo neprijateljstvo kakor se izkadi dim iz lule. Samo možakarji so smeli tobak uživati, ženskam je bil prepovedan. O tobaku so si pripovedali mnoge bajke, da ga je sam „veliki duh“ ljudem na tolažbo poklonil. Cevi, na katere so dim tobakov pili, nazivala so mnoga plemena „tabacco“, rastlino samo pa z raznimi drugimi imeni. Evropejci pa so prideli ime „tabacco“ samej rastlini.

(Dalje prihodnjič.)

Politične stvari.

Deželni zbor kranjski.

Poročilo

železničnega odseka o deželnega odbora poročilu glede poroštva čistega dohodka za dolenjske železnice (k prilogi 53).

(Dalje.)

Pa tudi proga Novomeška se tukaj, dasi se to rado zgodi, ne sme prenizko ceniti, ker bo tekla večinoma po okrajih, kjer je zemlja rodovitnejša kakor na Gorenjskem in kjer tudi narod skoraj ni manj imovit kakor oni po Gorenjskem. Tudi v teh krajinah so po mnenji zvedencev dani vsi pogoji, iz katerih bi se dal razviti živ tovorni promet in to tem bolj, ker se vsled železnice same razvijejo različne stroke prometa, na koje prej nikdo mislil ni.

Ko se je sklepal zakon z dne 6. junija 1890, proračunil se je dohodek tovornega prometa Dolenjskih železnic na 420.100 gld. Železniški odsek je dotične točke, ki služijo v podlago zgoraj preračunjenega dohodka, pregledal, ter se prepričal, da so te točke tu in tam morda nekaj pretirane. V važnejših točkah, kakor glede piva, železja, žita, lesovja pa se je računilo prej premalo nego preveč, tako, da se sme vsekako pričakovati, da bo tovorninski promet takoj v prvih dobah donašal čez 400.000 gld. Če se vzame za dognano, da bode kosmati dohodek tovornega prometa na leto znašal 420.100 gld., potem bi odpadlo na kilometer okrog 3200 gld. Poučno je, tukaj primerjati gališke državne železnice, pri katerih se o ugodnejših razmerah nikakor govoriti ne more, pač pa bi se smelo trditi, da so še sedaj v slabšem položaji, kakor bi bile Dolenjske železnice. Pri teh železnicah dobilo se je prvo leto tovornega dohodka na kilometer 1042 gld., a že 6 let pozneje pa 3267 gld. Kolikor je mogoče določiti človeški razsodnosti, oziraje se pri tem na razvitje jednacih že obstoječih železnic, sme se toraj brez pretiranja trditi, da bode na Dolenjskih železnicah že v prvih letih dohodek iz osebnega in tovornega prometa znašal kakih 512.500 gld. Od tega zneska imajo se odbiti obratni stroški, ki se za kilometer proračunjajo za najskrajni slučaj na 1800 gld., tako, da bi znašali vsi skupaj za 132 kilometrov 237.600 gld. Ker bi obratni troški, po računu, izdelanem o svojem času pri generalni direkciji državnih železnic, ne utegnili prekoračiti 1800 gld. za kilometer, je toraj dognano da obratni troški nikdar ne bodo presegali svote 237.600 gld. na leto, pač pa se izreka nada, da se bo pri konečnem dogovoru morda dal doseči obratni koeficijent, ki bode nižji od 1800 gld.

V železničnem odseku nadvlada toraj mnenje, da bodo čisti letni dohodki Dolenjskih železnic znašali že takoj prva leta okroglih 275.000 gld. na leto, tako da bi dežela, če se uvažuje, da bi pri nakupu glavinskih delnic v znesku $^1/_2$milijona goldinarjev, katere vsaj prvih

10 let nikake dividende imele ne bodo, vsako leto zgubile 20000 gld., ničesar ne imela doplačati, ali pa vsaj kaj neznatnega, ako bi prevzela poroštvo prijoritet, ter bi pri tem ne imela za sabo druge zaslombe, nego le čisti dohodek obeh železnic.

Ako pa prevzame dežela to poroštvo, ima za sabo še drugo zaslombo, kojo jej daje neka pogodba, ki se ima skleniti med c. kr. generalno direkcijo državnih železnic na eni strani, na drugi strani pa med premogokopno družbo v Trbovljah, ki je lastnica premogokopov na Kočevskem. Po tej pogodbi ugotovljenih je za obrestovanje in amortizovanje prijoritet 235.640 gld., če bi dohodki železniče same omenjenega obrestovanja in amortizovanja ne pokrili. Ti premogokopi so tako mogočni, da obsezajo zaloge vsaj za 15 do 20 milijonov ton premoga. Ni se bati, da bi družba svoji po pogodbi prevzeti zavezi zadostovati ne mogla, in da bi ji v kaki dobi pošel premog na Kočevskem. Ko je vlada predložila državnemu zboru načrt zakona glede Dolenjskih železnic, je v svojih motivih že omenjala ponudbe premogokopne družbe v Trbovljah ter se o tem tako izrazila:

„Ueber das eben gedachte Offert der Trifailer Kohlengewerkschaft, sind indess noch sehr eingehende Erhebungen und Studien zu pflegen, welche bereits eingeleitet worden sind und von deren Ergebnis die seinerzeit mit der gebotenen Vorsicht zu treffende Entscheidung über die Annehmbarkeit der fraglichen Proposition und das Urtheil über den finanziellen Effect derselben für den Staatsbahnbetrieb, sowie für das Unternehmen der projectirten Bahnen abhängig gemacht werden muss.“

Pri dotičnih pogajanjih je toraj vlada z največjo in najostrejšo pazljivostjo postopala in če se je konečno odločila, da je sprejela ponudbo premogokopnega društva, potem se je gotovo popolnoma zanesla, da bo družba svoje prevzete obljube spolniti mogla in da je Kočevski premog tak, da se bo pri državnih železnicah vedno rabiti mogel. Na drugo stran pa je morala tudi rudokopna družba do dobrega prepričana biti, da so premogokopi v Kočevji tako bogati, da bo lahko izhajala, če bo treba v zmislu sklenene pogodbe na leto dajati 100.000 ton državnim železnicam, ker bi se bila drugače družba z nečuveno lahkomišljenostjo strmoglavila v pogodbo, s kojo bi konečno lahko zapravila vse na 10 milijonov broječe svoje premoženje.

Če bi toraj dohodki Dolenjskih železnic ne zadostovali, da bi se ž njimi prijoritete obrestovale in amortizovale, potem je v ta namen določen dohodek 235.640 gld., kojega bodo dolenjske železnice iz v govoru stoječe pogodbe gotovo vlekle. Ta dohodek je Dolenjskim železnicam tako zajamčen, kakor se le kak dohodek utrditi da. S skrajnimi slučajnostimi, ki bi se lahko pripetile ob kugah, lakotah in vojskah, ne moremo računati, ker potem poneha sploh vsak kalkil in ni ga podjetja na svetu, ki bi se tudi za take slučajnosti z absolutno varnostjo zvršiti dalo.

V kolikor toraj more soditi človeški preudarek, je dohodek 235.640 gld. stalen in na vse strani ugotovljen. Ta dohodek, če bi ga Dolenjske železnice potrebovale, jim oditi ne more. Ta stalni dohodek pa znaša prilično ravno toliko, kolikor bodo znašali troški obrata. Vzemimo sedaj, da se s temi iz pogodbe izvirajočimi dokodki pokrijejo troški obrata. Potem bi ostalo še kakih 300 000 gld., koje bode pogoltnilo obrestovanje in amortizovanje prijoritet.

Glede na troške obrata in glede na pogodbo, ki se ima skleniti med premogokopno družbo v Trbovljah in pa med c. kr. generalno direkcijo državnih železnic, se sedaj opravičeno trdi, da bi imele Dolenjske železnice na leto donašati 300.000 gld., če se hoče doseči, da bi dežela ničesar doplačati ne imela vsled prevzetega poroštva. Bolj popularno povedano, se ravno isto s trditvijo izrazi, da bi morale Dolenjske železnice na celih svojih progah vsak dan stržiti kakih 830 gld., če naj je dežela oproščena vsakega plačila. Vpraša se sedaj toraj le, ali se sme od železnice, po kateri smo celih 25 let zdihovali, za katero so različne javne korporacije obilokrat prosile, in v kateri so do sedaj vedno soglasno govorili in pisali, da je vitalnega pomena za našo Dolenjsko stran, ali se smo od take železnice upati in pričakovati, da bode na svojih mnogoštevilnih postajah od Ljubljane do Rudolfovega in do Kočevja stržila vsak dan vsaj 830 gld? Če se imajo Dolenjske železnice za resno in za potrebno podjetje, je skoraj nemogoče, da bi kdo zanikal, da bi te železnice niti 830 gld. dnevnega dohodka imeti ne mogle. Če pa je kaj tacega vendar le mogoče, potem bi bil to najboljši dokaz, da so Dolenjske železnice nepotrebne, da bi bilo najbolje, če se nikdar ne zgrade, potem je tudi dokazano, da bi dežela, če bi se vdeležila pri teh železnicah z nakupom glaviniskih delnic, kar naenkrat pol milijona v vodo vrgla!

Kakor drugod se nam je tudi tukaj v prvi vrsti ozreti na isterske železnice, ki so od svojega pričetka gotovo slabeji situvirane, ker tako po nerodovitnih in kraških krajinah, kjer ni ne lesa, ne bogatih mineralskih pridelkov za izvažanje sposobnih. Istrska železnica bila je s 143 kilometri zgrajena in obratu izročena l. 1881. Tisto leto so znašali dohodki 171,816 gld., leta 1882. 186.809 gld., leta 1883. 235.320 gld., in leta 1884. 257.729 gld. Vidi se toraj, da je že prvotna istrska železnica na leto nesla skoraj 260.000 gld. in dolenjske železnice naj bi tacega doreska ne donašale. Kar se je dobilo na kamenitih tleh, tega ne bi bilo v plodonosnih krajinah!

Železnični odsek mora se toraj načeloma izreči, da ni pričakovati, da bi dežela vsled prevzetega poroštva imela dolgo vrsto let plačevati tisto svoto, za katero naj se poroštvo prevzame in da tudi ni pričakovati, da bi morala dežela v daljši dobi znaten donesek vsled tega poroštva posestnikom prijoritet izpla-

čevati. Nikakor se noče trditii, da bi prva dva ali štiri leta morda ne imela dežela kakega doneska izplačati, ali ta izplačila bodo gola posojila, koja se bodo iz poznejših dohodkov vračevali, ker se vendar dvomitli ne da, da bodo Dolenjske železnice vsaj v 15 letih na lastnih nogah stale, če se bodo zgradile s primerno cenim kapitalom. Železnični odsek je mnenja, da bi po vsem takem za deželo iz poroštva nikaka škoda ne vzrastla, pač pa, da bi si dežela koristi pridobila, ker bi ji ne bilo treba založiti tistega pol milijona, ki naj bi se za precejšnjo dobo let neplodno založil v glavinske delnice.

To mnenje se pa da tudi še z drugega stališča opravičiti. V členu IV. predloženega načrta nahaja se določba, da se imajo pri stavbinski glavnici prištedene svote in druge poznejše prihranitve nakupičiti v reservnem zakladu, katerega je porabiti za pripravo kapitala, s kojim bi se utegnile pozneje zgraditi še druge lokalne železnice v naši deželi. Tukaj odprta je perspektiva, ki mora z radostjo napolniti vsako srce, ako v resnici ljubi našo ožjo domovino! Nikakor pa se postavna določba člena IV. ne bi smela tako tolmačiti, da ima omenjeni reservni zaklad mrtev ostati, da se dotakniti ne sme in naj bi Dolenjske železnice zagazile v še tako neznosne stiske! Vsak reservni zaklad ima služiti za reservo svojemu lastnemu zavodu, ker bi drugače ne bil reservni zaklad. Če toraj člen IV. govori o „reservenem zakladu", po tem takem se železnični odsek odločno postavi na stališče, da se bo imela nova postava tako tolmačiti, da se bode reservni zaklad, ki se ima ustanoviti v smislu člena IV., v stiski in potrebi porabil pred vsem na korist lastnemu zavodu; to se pravi, ta zaklad služi najprej v to, da se bodo v sili preskrbovale iz njega pred vsem Dolenjske železnice same, da se bodo v korist teh železnic napravile potrebne nove priprave in druge investicije, in da bi se iz njega v sili poplačale tudi zastane obresti in amortizacije pod deželnim poroštvom izdanih prijoritet. Tako tolmačenje zakona ustrezalo bode brez dvojbe tudi vladi, kar je razvidno iz dopisa z dne 29. oktobra 1890, št. 3212, kojega je doposlalo deželne vlade predsedstvo deželnemu odboru. V tem dopisu je čitati:

„Anlangend die Bestimmung des Artikels IV des Gesetzentwurfes, wonach der Reservefond zur Capitalsbeschaffung für andere Localbahnen in Krain verwendet werden soll, beehre ich mich dem löblichen Landesausschusse diensthöflichst mitzutheilen, dass die Regierung es auch bei dem Abgange einer diesfälligen ausdrücklichen Bestimmung im Landesgesetze für selbstverständlich erachtet, dass Auslagen für allfällig nothwendig werdende Erweiterungsbauten, Anschaffungen und sonstige Investitionen für die Unterkrainer Bahnen im Falle der Nothwendigkeit gleichfalls aus jenem Fonde, und nicht etwa im Wege einer besonderen Geldbeschaffung, respective der Erhöhung des Anlagekapitals zu bestreiten sein werden".

(Dalje prihodnjič.)

Naši dopisi.

Dobrova dne 25. novembra 1890. *(Novo občinsko starešinstvo.)* Danes volilo se je za dobo bodočih treh let novo bčinsko starešinstvo za tukajšnjo občino. Izid je sledeči: gosp. Miha Novak, posestnik v Razorah št. 6, po domače Marinko, je župan; svetovalci njegovi so pa gg. Josip Fr. Seunig, graščak v Bokalcih, Josip Zorc, po domače Malnar št. 33 na Dobrovi, Anton Rotar, Možina, št. 7 v Šmartinem (Podsmereko) in Fr. Černe, Krpe št. 7 v Kozarjah, vsi posestniki in uzorni gospodarji.

Vsi ti, izuzemši gospoda Černeta, upravljali so tukajšnje občinske zadeve ob pretečenih treh letih kaj uzorno, z občinskimi dohodki se je tako izgledno in varčno gospodarilo, da zasluži bivše staro, a sedaj novo županstvo najlaskavejše javne pohvale. Poplačalo se je pod upravo gosp. Miha Novaka občinski dolg, ki je znašal še ob njegovem prvem nastopu pred tremi leti nekaj nad 1400 gld. Tak očiten blagoslov božji spremlja naj tudi v prihodnje danes na novo izvoljeno občinsko starešinstvo. M. R.

Iz Ljubljane. — **Cesar v Miramare.** V ponedeljek dopoludne pripeljal se je cesar skoraj naravnost z Gödele čez Dunaj in Ljubljano na Miramare, kamor je cesarica tisti dan opoludne imela se povrniti od večmesečnega potovanja. Potovanje vršilo se je natančno po programu. Samo da je bila krog Trsta huda burja in da zato cesaričini parobrod z njo ni mnogel vstaviti se pred gradom Miramare, ampak se je podal v zatišje Mugio, kamor se je cesar z vozom podal po cesarico. Ko je cesar pred dvema letoma prav tihoma praznoval 40letnico svojega vladvnja, prišel je 2. dan decembra prav zase praznovat na Miramare svoj jubilej, in takrat skušali so lahoni v Trstu kaliti lep praznik domoljubja avstrijskim narodom, nevolja prešinila je vse avstrijske domoljube. Do danes doživeli smo marsikatero premembo v sosednem Trstu, spreobrnjenja njegovega pa še nismo doživeli, naj manj pa takega, po katerem bi mogli zadovoljno prepričani pridevati Trstu naslov najzvestejega mesta vendar pa sodimo, da je prememba tolika, da se nadejamo, da se kaj enacega, kakor pred 2 leti, danes ni več bati v sosednem, večinoma tudi slovensko sorodnem Trstr.

— **Holub v Ljubljani.** Jutri imela bo Ljubljana izredno priliko gostovati v svoji sredi učenjaka Holub-a, ki si je kot popotnik, naravoslovec in učenjak pridobil slavno ime po širokem svetu. S svojo soprogo preiskal je

večidel južne Afrike z redno temoljitostjo, nabral je tam veliko število še neznanih žival in tamošnje rodove divjakov opazoval je z izredno natančnostjo in pozornostjo. tako da se predavanja Holub-ova in pa njegovi potopisi prištevajo dandanes najzanimivejšimi. Ne dvomimo, da bode prebivalstvo ljubljansko z veseljem porabilo to lepo priliko, da osebno spoznajo zanimivega učenjaka in se poučé po njegovi živi besedi o afriških ljudskih in živalskih razmerah.

— **Državni zbor** prične se jutri v razmerah, katere moramo za nas imenovati v obče neugodne. Zbero se na Dunaji državni poslanci z vseh dežel, prihajajo sicer večinoma stari skušeni možje, toda neki duh negotovosti jih navdaja posebno zato, ker pogajanje Čehov z Nemci, ki se sedaj že plete dalje kot leto dni, se ni posrečilo. in ker je večina staročeškega kluba tako dobro kot razdejana. Kam pa vihar zanese Slovence, ako konservativni elementi češki, poljski in nemški razpadejo in vsak išče svojo posebno pot, to vedi Bog!

Novičar iz domačih in tujih dežel.

Z Dunaja. — Že 11 let je minulo, odkar niso bile naše notranje politične razmere tako zmedene in negotove, kakor se kažejo pri shodu državnega zbora, ki je sklican na jutršnji dan 4. decembra.

Večina državnega zbora visi na lasu. Dosedanja večina obstoječa s poljskega, češkega, Hohenwartovega kluba in pa onega nemških konservativcev sicer formalno še obstaja in tudi število udeležencev se ni spremenilo, razun v Češkem klubu, izmed katerega je mnogo poslancev odložilo svoje državno-zborske mandate, toda le mali pogled v bližnjo prihodnjost nam kaže, da brez izdatne poprave naše organizacije, ni prej mogoče računati na stalno in trdno večino dokler se ne zacelijo rane, katere je večini vsekalo radikalno mladočeštvo.

Mladočeščina sme se dandanes ponašati z zavestjo: da je v češki narod zasejala nevero na vse drugo, razun na fraze „Narodnih Listov“. Mladočehi prilastujejo si pravico, tajiti ono, kar so včeraj trdili za golo resnico, prilastujejo si pravico, vse zaslužene može z lažmi, psovkami in znižanjem grditi, obrekovati, in tega ne delajo samo memogrede, kadar bi se jim ponudila ravno prilika, temveč drže se latinske prislovice „calumniare audactor“.

Kdor pozna nekatere teh mladočehov, strmel bode, kako je mogoče, da tako razumni in nadarjen narod kot češki, more roditi take duševne spačke, kakoršni se nahajajo med mladočehi, še bolj pa je strmeti, da se v češkem narodu vernega poslušalstva, ki se daje toliko časa za nos voditi po ljudeh, ki gospodarijo s samo frazo, ki se pri vsaki priliki tako tolmači, kakor je ravno bolj priložno dotičnem kričaku.

In vendar nam kažejo skušnje letošnjega leta, da ne opravijo ničesar najbolj zasluženi možje, kakor Rieger, Mattuš, Zeithammer in rajši izvolijo najbolj neznatne osebe, ako le prisegajo na nasprotnike dr. Riegerjeve. Vse to kaže, da v resnici staročeški klub razjeda hud rak, ki preti uničiti več kot polovico dosedanjih zvestih in značajnih pristašev njegovih. Pri češko-nemški poravnavi pa se je dalje pokazalo, da tudi vsi členi sedanje vlade, ki so sodelovali pri pogajanji, niso bili kos teški nalogi, katero so prevzeli.

Največ so imeli posla pri tem ministri Taaffe, Gautsch in Schönborn. Prvi je po svojih močeh dobro posredoval, Gautsch in Schönborn pa sta Nemce že po vsih srcih obsipala s svojo naklonjenostjo. Dunajewsky, ki je kot spreten učenjak in pa Slovan naravno poklican duševni vodja avstrijske vlade biti, prvem delu skoraj ni bil vdeležen.

Pri takih razmerah zbere se zopet državnozborska večina z invalidnem klubom Staročehov, in pri splošni negotovosti položaja in med tem, ko so levičarji pri vseh poravnavah kazali, ds so gospodje položaja, ki so si bili ves čas gotovi podpore vladne. To priča da sedajna vlada na najvažnejših mestih nima mož, ki bi stali za njeno sistemo, temveč so ji ali tajni nasprotniki, v najboljšem slučaju omahljivi.

Galicija. — Poljski in pa rusinski zastopniki v Galicji med saboj niso prišli do pravega miru, temveč vedno so se čule pritožbe Rusinov zoper vsiljevanje poljščine v šolah in uradih enako, kakor se čujejo z drugih dežel pritožbe vsiljevanja nemščine. Še le zadnje tedne proderajo v javnost znamenja boljših razmer, izrekoma se je zastavil rusinski arhimadrit Szembratovicz, ki je govoril mir med narodoma izrekoma, med duhovščino in kot vezilo v to ožjo zvezo navajal katolicizem oziroma Rim. Poljski zastopniki so večinoma miroljubni, še bolje pa vedo, da na Dunaji veliko več veljajo, ako se sporazumejo z Rusini.

S Španskega se poroča, da karlistični listi zahtevajo, naj se po celem svetu nabirajo doneski v ta namen, da se papežu da na razpolaganje svota namenjena pospeševanju katoliških namenov.

Nizozemsko. — Pogrebne svečanosti za kraljem so dokončane, prestolna nadsledstvo vršilo se je brez zaprek. Ravno tako je brez ovir veliki vojvoda Nassauski nastopil prestol Luksemburški.

Najnovejše vesti.

Z DUNAJA. — Jutri se vrne cesar s cesarico z Miramare na Dunaj, deželni maršal knez Lobkovic dospel je sem.

Odgovorni urednik Gustav Pirc. — Tisk in založba: J. Blasnikovi nasledniki.